

Cumhuriyet Dönemi Felsefe Dersi Öğretim Programıyla İlgili Çalışmaların İncelenmesi

An Investigation into the Studies Regarding the Curriculum of the Republican Period Philosophy Course

ÖZET

Bu çalışmada, 1994 ve 2023 yılları arasında felsefe dersi öğretim programıyla ilgili lisansüstü tezler, araştırma makalelerini ve kitap bölümlerini çeşitli değişkenler bağlamında inceleme amaçlanmaktadır. Bu bağlamda felsefe dersi öğretim programıyla ilgili 1 doktora tezi, 12 yüksek lisans tezi, 21 araştırma makalesi ve 6 kitap bölümü incelenmiştir. Bu çalışmalar araştırmacılar tarafından geliştirilen “Tez/Makale/Kitap Bölümü İnceleme Formu” kullanılarak, “yayın türü, yayın yılı, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, amaçları, öğretim programlarının yıllara göre dağılımı, araştırma yöntemleri, kullanılan veri toplama araçları, çalışma grupları, örneklem sayısı ve veri analiz yöntemleri” kategorileri altında incelenmiştir. Çalışmada kullanılan içerik analizi sonucunda; bu alanda yüksek lisans tezlerinin ve araştırma makalelerinin olduğu, doktora çalışmalarının yeterince olmadığı görüşünün Yatık & Güven (2020)’in yaptığı çalışmanın sonucu ile aynı olduğu görülmüştür. Öğretim programlarına yönelik öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirmek olduğu çalışmalarda öğretmen görüşlerine ağırlık verildiği, araştırmalarda nitel araştırma yöntemlerinin daha çok kullanıldığı, araştırma yöntemi olarak doküman analizinin ön plana çıktığı, en çok tez çalışmasının Gazi Üniversitesinde yapıldığı ve incelen çalışmaların çoğunun 2009 programına yönelik olduğu gibi sonuçlara araştırmanın sonucunda ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Dersi Öğretim Programı, İçerik Analizi, Felsefe Dersi.

ABSTRACT

The current study aims to investigate master theses, research articles and book parts regarding the philosophy course curriculum between the years 1994 and 2023 in the sense of different variables. In this context, 1 doctorate thesis, 12 master theses, 21 research articles and 6 book parts regarding the curriculum of philosophy course were investigated. These studies were investigated using “Thesis/Article/Book Part Investigation Form” under the categories of “publication type, publication year, the universities where the studies were conducted, aims, distribution of the curricula by years, research methods, data collection tools used, working groups, sampling number and data analysis methods”. At the end of the content analysis used in the study, it was found that the idea saying that there are some master theses and research articles in this field but there are not enough doctorate theses was the same as the result of the study by Yatık & Güven (2020). It was also found that teacher view was given more importance, in the studies making an evaluation in line with the teacher and student views over curricula, qualitative research methods were used more in the researches, the most thesis studies were conducted at Gazi University and that the majority of the studies investigated were over 2009 curriculum.

Keywords: Philosophy Course Curriculum, Content Analysis, Philosophy Course.

GİRİŞ


Eğitim insanlar için yaşam boyu devam eden bir süreci içerir. İnsanlar açısından en temel ihtiyaçlardan biri olan yaşamlarını devam ettirmek, kendini gerçekleştirmek, çevresini ve içinde bulunduğu toplumu tanımak, uyum sağlamak gibi şeyler için gerekli bilgi ve beceriler eğitim aracılığı ile kazanılmaktadır. Dolayısıyla birey için eğitim yeri yadsınamaz bir olgudur. Eğitimin insanı insan yapan özelliklerden biri olduğunu söylemek de göz ardı edilemeyen bir gerçektir. Aynı ölçüde okullarda verilen eğitim de bireyin üzerinde etkilidir.

Okulda verilen eğitim, sadece bilgi verme ve bunun düzeyini ölçme işi değildir. Bireyleri ahlak ve değerlerden haberdar etme; kendi manevi ve kültürel unsurlarının yanında diğer kültürleri tanıma; çağın gerektirdiği bilgileri öğrenmelerini sağlama gibi çeşitli işlevi vardır. Okulda eğitimi kolaylaştıran ve bir düzene oturtulmasını sağlayan öğretim programlarıdır.

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-1965-1378

² Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3731-2844

³ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4102-1409

Ekrem Ziya Duman¹ 
Özlem Küçükşabanoglu² 
Nurcan Demiralp³ 

How to Cite This Article

Duman, E. Z., Küçükşabanoglu, Ö. & Demiralp, N. (2023).

“Cumhuriyet Dönemi Felsefe Dersi Öğretim Programıyla İlgili Çalışmaların İncelenmesi”
International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:117; pp:9468-9477. DOI:
<http://dx.doi.org/10.29228/sss.73783>

Arrival: 21 October 2023

Published: 30 November 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Derste Milli Eğitim Bakanlığı tarafından önceden belirlenen davranışların öğrencilere nasıl benimsetileceğini ortaya koyan dokümanlar, öğretim programlarıdır. Öğretim programlarında söz konusu derste öğrencilere kazandırılmak istenen hedef davranışlar ve bunların öğretilmesinde faydanılacak öğretme- öğrenme etkinliklerinin yanında, bahsi geçen davranışın kazanılıp kazanılmadığını ortaya koymak adına ölçme ve değerlendirmelere de yer ayrılmaktadır (Özçelik, 2014, s. 3-4) . Belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırmaya dönük bir programlar (Varış, 1996, s. 14) olarak ta tanımlanırlar.

Okullarda öğrencilerin öğrenmesi istenilen dersler için öğretim programları düzenlenir ve bu doğrultuda okullarda dersler verilir. Bu derslerden biri de felsefe dersidir. Öğrencilere felsefe dersini öğretmek için felsefe dersi öğretim programları hazırlanmaktadır.

Felsefe, bir bütün olarak varlığın doğası, bilgi ve hayatın yaşanma tarzıyla ilgili bir düşünce olmasının yanında özü itibariyle akla dayanır ve büyük oranda sistematik ve eleştirel düşünüş biçimidir. Felsefe insanın yaşamını, beşeri değerleri ve amaçları sorgulayıp, bu alanda insan yaşamının ve eylemlerinin kendilerine dayanacağı genel ilkelerin bilgisini ortaya koymaya çalışır (Cevizci, 2011, s. 176-177). Dolayısıyla okullarda felsefe eğitimi vermek son derece önemlidir. Çünkü sorgulama yapabilme kapasitesine sahip olan, başkalarının düşüncelerine saygılı olan, belirli konularda tartışma becerisine sahip olan, özgün, bağımsız, eleştirel ve mantıklı düşünme ile olayları, olguları ve bilgileri yorumlama gücüne sahip olan, farklılaşan dünyada fikirlerin değişebileceğinin farkında olan kişiler yetiştirilmesinde felsefe eğitimi ve öğretiminin önemli bir yeri vardır (MEB, 2018, s. 12).

Türk Eğitim Tarihine bakıldığında felsefe dersi liselerde ve uzun yıllar üniversitelerde öğretildi. II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet Dönemi boyunca hem müfredat açısından hem de uygulamaya açısından çok fazla değişikliğe tabi olmakla birlikte orta öğretimde okutulmuştur. Cumhuriyet Döneminde liselerde şimdiye uygulanan müfredatlar; 1924, 1935, 1950, 1976, 1985,1993, 2009 (Dombaycı, 2014, s. 320) ve şu anda 10. ve 11. sınıflar için 2018 yılında yazılan yeni felsefe dersi öğretim programı kullanılmaktadır.

Cumhuriyet dönemine ilk felsefe dersi müfredatı 1924 yılında lise ilk dönem olarak kabul edilen ortaokul programı ile lise programı birbirinden ayrılarak oluşturulmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk programı olan 1924 programında, Felsefe ve Sosyoloji dersleri yer almaktadır. 1927 yılında lise programında ikinci değişiklik olmuştur. 1924 programında ayrı ayrı ders olarak verilen felsefe ve sosyoloji dersleri, aynı ders çatısında birleştirilmiş. Ders saatleri sayısında ise değişiklikler yapılmıştır. 1931 programında felsefe dersleri değişmemiş 1927 yılındaki şekliyle 1934 yılına kadar devam etmiştir (Cicioğlu, 1985, s. 16-17).

1935 felsefe dersi öğretim programı; 1927’ de yeniden düzenlenen programa göre daha kapsamlı bir program hazırlanmıştır. Uzun bir süre felsefe dersi için kullanılmıştır. Programda dersin adı , “Filozofi ve Sosyoloji” şeklinde ifade edilmiştir. 1957 Felsefe dersi öğretim programında mantık ve sosyoloji dersleri ayrı programlar olarak oluşturulmuştur. Söz konusu programda öğrencilere Türklük düşüncesi benimsetilmek amacıyla felsefe ile edebiyat dersleri ilişkilendirilmiştir (Demircioğlu & Duman, 2013, s. 272). 1976 programı, felsefe problemlerine felsefe tarihindeki belirli sayıdaki filozofların felsefelerini inceleyerek yaklaşma metodunun denendiği bir programdır. 1985 programı, felsefe tarihi ve bilim tarihinin içiçedir ve 1993-1994 eğitim öğretim yılına kadar kullanılmıştır (Kafadar, 1994, s. 694).

1993 Felsefe programı, önceki yıllarda hazırlanan programlara göre daha kapsamlı ve ayrıntılı bir programdır. Ayrıca bu programla birlikte dersin adı “Felsefe” olarak belirlenmiştir. Detaylı bir amaç ve amaç-davranışlar ile bu davranışların detaylandığı konu listesinden oluşan bu program, felsefe disiplinlerine ilişkin genel problemleri ele alan bir program olarak dikkat çekmektedir (Manav, 2015, s. 176). 2009 Programında ise diğer programlara göre çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri; içerikte felsefi sorunlara ve felsefe disiplinlere yer verilmiştir (Dombaycı M. A., 2013, s. 146). 2018 yılı felsefe dersi öğretim programında önceki programdan farklı olarak alana özgü beceriler, öğretim programının temel felsefesi, bireysel gelişim, yetkinlikler, sonuç gibi başlıklara da yer verilmiştir. 10. ve 11. Sınıflar için ortak olarak hazırlanan 2018 yılı felsefe dersi öğretim programında üniteler içerisinde konu ve kazanımlara yer verilmiş, her bir kazanımın altında kazanım içeriğini belirgin hale getirecek ve sınırlandırarak nitelikte açıklamalara yer verilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizde kullanılan 8 felsefe dersi öğretim programı vardır. Bu ülkemizdeki ve dünyadaki değişen koşullarla birlikte eğitimde benimsenen yaklaşımların farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Her yeni gelişme ile öğretim programları ihtiyaç halinde revize edilebilir veya baştan farklı amaç, hedefler doğrultusunda yeniden yazılabilir. Bu nedenle felsefe dersi öğretim programlarını çeşitli değişkenler bağlamında inceleyen çalışmalar yeni yazılacak programlara ışık tutma görevini üstlenmektedirler. Fakat bu alanda yapılan çalışmaların hepsi aynı değişkenleri incelemeyeği için bazı alanlarda (örneğin 2009 programın diğer programlara göre fazla incelenmesi gibi) yığılmalar meydana gelmektedir. Bu durumda felsefe dersi öğretim programı için

yapılan çalışmaların tek yöne yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla felsefe öğretim programlarını konu alan çalışmalarında bir incelemeye tabi tutulması gerekmektedir. Bu gereklilik bütün felsefe programları ve yeni yazılması planlanan programlar için önem teşkil etmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı; Türkiye’de 1994 – 2023 yılları arasında felsefe dersi öğretim programıyla alakalı kitap bölümlerini, lisansüstü tezleri ve araştırma makalelerini incelemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda inceleme yapılırken çeşitli değişkenler belirlenmiştir. Araştırmada incelenen başlıklar şunlardır: Araştırmada incelenen 1994 – 2023 yılları arasında felsefe dersi öğretim programıyla ilgili çalışmaların;

- 1.Yayın türleri açısından dağılımlarına,
- 2.Yayın yılları açısından dağılımlarına,
- 3.Lisansüstü tezlerinin yapıldığı üniversiteler bakımından dağılımına,
- 4.Amaçlar açısından dağılımlarına,
- 5.İncelenen çalışmalarda hangi felsefe dersi öğretim programlarının ele alındığını ortaya koyan dağılımlara,
- 6.Kullanılan araştırma yöntemleri açısından dağılımlara,
- 7.Kullanılan veri toplama araçları açısından dağılımlara,
- 8.Hangi çalışma grupları üzerinde çalışıldığına dair dağılımlara,
- 9.Örneklem sayısını yansıtan dağılımlara,
- 10.Verilerin analiz yöntemleri/istatistiksel testlerin kullanıldığını gösteren dağılımlara bakılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda ele alınan çalışmalar şu şekilde özetlenmiştir;

Felsefe dersi öğretim programına dair öğretmen görüşlerinin incelendiği araştırmalarda (Demir, 2001; Beydoğan, Cihan, & Taşdemir, 2006; Durdukoca, 2011; Bayrak & Duruhan, 2013; Biçer B. , 2013; Oktay & Şakar, 2014; Şakar, 2014; Biçer B. , 2017; Erten, 2017; Çalkap, 2019) programa yönelik olumlu ve olumsuz eleştirilere yer verilmiş ve araştırmaların konularını kapsamında yorumlanmıştır. Literatüre bakıldığında felsefe dersi öğretim programının başka ülkelerde kullanılan felsefe dersi öğretim programlarıyla benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalışan çalışmalara (Biçer B. , 2010; Durakoğlu, 2017; Arıcı, 2021) da rastlanmaktadır. Felsefe dersi öğretim programında yer alan kazanımların incelendiği çalışmalar ise; (Biçer B. , 2013; Manav F. , 2016; Ünsal, 2016; Ünsal & Korkmaz, 2017; Akça, 2021) şeklindedir. Bahadır & Berkant (2021), 11. sınıf felsefe dersi öğretim programını eleştirel düşünmeye uygunluğu açısından değerlendirmişlerdir. Felsefe dersi öğretim programının içeriğinin incelendiği çalışmalar;(Mengüşoğlu, 1975; Cicioğlu, 1985; Kafadar, 1994; Kafadar, 1994; Arpaçay, 1999; Altaş, 2003; Yalçın, 2004; Dombaycı,2008;Gökkaya, 2011; Dombaycı, 2013; Demircioğlu & Duman, 2013;Kızıltan, 2014; Çifçi & Ovacık, 2015; Manav, 2015; Çıtak, 2016; Aydın & Çıtak, 2017; Manav, 2017; Bülbül, 2018; Kızıltan, 2020; Dombaycı, 2022; Biçer, 2022) şeklindedir. Ayrıca literatür taramasında 1999 – 2019 yılları arasında kapsayan felsefe dersi öğretim programlarını araştıran lisansüstü tezlerin ve araştırma makalelerinin incelendiği (Yatık & Güven, 2020) bir çalışmaya rastlanmıştır.

Araştırmada belirlenen yıllar arasında yapılmadığı için çalışmaya dahil edilmeyen çalışmalar da şu şekildedir;

Mengüşoğlu (1975) “Lise Felsefe Müfredat Programı Hakkında Düşünceler” adlı çalışmasında söz konusu yıllarda kullanılan felsefe dersi öğretim programının maddeleri incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca çalışmada lise felsefe dersleri için bir program teklifi hazırlamıştır.

Cicioğlu (1985) “Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi” adlı çalışmasında felsefe dersi öğretim programının çalışmanın yapıldığı yıla kadarki değişimini gözler önüne sermiştir. “Ortaöğretim programlarında “Felsefe grubu” derslerinin değişik bir özelliği vardır. Sadece 60 yıllık programlara bakıldığında haftalık ders saati sayısı ve ders çeşidi yönünden en fazla değişikliğe uğrayan derslerden birisidir.” şeklindeki ifadesi dikkate değerdir. Çünkü 2018 yılındaki ve daha önceki yıllarda yapılan değişiklikler ile felsefe dersi öğretim programının hala aynı özelliği koruduğu görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma “Cumhuriyet Dönemi Felsefe Dersi Öğretim Programıyla İlgili Çalışmaların İncelenmesi” ni kendine konu edinmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında modeli, sınırlılıkları, veri toplama aracı ve elde edilen verilerin analizinin nasıl yapılacağı tanıtılmıştır.

Araştırmanın Modeli



Çalışmada felsefe dersi öğretim programlarına dair yapılan atıftırılmaların incelenmesi ve bunların yorumlanması amaçlandığı için içerik analiz yönteminden faydalanılmıştır. İçerik analizi yöntemi sosyal bilimler gibi alanlarda sıkça başvurulan yöntemlerden biridir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014). Bauer (2003) göre içerik analizi şöyledir; yazılı belgelerin bazı özelliklerini sayısal olarak ortaya koyan bir analiz yöntemi olup materyalin nitel analizi ve istatistiksel sonuçlarının birlikte yorumlanmasını sağlayan bir araçtır (Yatık & Güven, 2020, s. 502). İçerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya koymaya çalışılır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 242).

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, 1994 - 2023 yılları arasında DergiPark Akademik, ACADEMIA, ResearchGate ve Ulusal Tez Merkezi(YÖK Tez) taranmıştır. Anahtar kelime “felsefe dersi öğretim programı”dır. 42 tane çalışmaya ulaşılmıştır. Bunlardan 13 tanesi tez iken 29 tanesi makale ve kitap bölümüdür. Bunlardan 2 tanesi belirlenen tarih aralığında olmadığı için çalışmada incelenmemiş ve çalışmanın giriş bölümünde kısaca değinilmiştir. Veri tabanlarında bulunan erişime açık, Taramada “felsefe dersi öğretim programı” anahtar kelime olarak seçilmiştir. Araştırmalar bu anahtar kelime üzerinden yapılmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak çalışmacılar tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanan “makale/tez/kitap bölümü inceleme formu” kullanılmıştır. Bu formda incelenen çalışmaların “yayın türü, yayın yılı, tezlerinin yapıldığı üniversiteler, amaçları, yabancı ülkeler ile karşılaştırmalı olmaları, öğretim programlarının yıllara göre dağılımı, araştırma yöntemleri, kullanılan veri toplama araçları, çalışma grupları, örneklem sayısı ve veri analiz yöntemlerine” ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Verilerinin Analizi

Çalışmanın kriterlerine uygun 1 doktora tezi ile 12 yüksek lisans tezi, 21 araştırma makalesi ve 6 kitap bölümü olmak üzere toplamda 40 tane felsefe dersi öğretim programını konu alan araştırma “Makale/Tez/Kitap Bölümü Formundan” elde edilen veriler ışığında içerik analizine tabi tutulmuş, incelenmiş ve elde edilen veriler frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak tablolar halinde çalışmada belirtilmiştir. Ayrıca tablolarda yer alan bilgilerde yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen verilerin analizleri ve yorumları bu bölümde verilmiştir. İncelenen çalışmaların yayın türlerine göre dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: İncelenen çalışmaların yayın türlerine göre dağılımını gösteren tablodur.

Yayın Türü	f	%
Doktora Tezi	1	2,5
Yüksek Lisans Tezi	12	30
Makale	21	52,5
Kitap Bölümü	6	15
Toplam	40	100

Tablo 1’e bakıldığında, 1994 - 2023 yılları arasında yapılan çalışmalarda 1 (%2,5) doktora tezi, 12 (%30) yüksek lisans tezi, 21 (%52,5) makale ve 6 (%15) kitap bölümü çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Araştırmanın amacı bağlamında incelenen çalışmaların yıllara göre dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: İncelenen araştırmaların yıllara göre dağılımını gösteren tablodur.

Yıllar	Doktora Tezi		Yüksek Lisans Tezi		Makale		Kitap Bölümü		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1994					2	5			2	5
1999			1	2,5					1	2,5
2001			1	2,5					1	2,5
2002			1	2,5					1	2,5
2003					1	2,5			1	2,5
2004			1	2,5					1	2,5
2006					1	2,5			1	2,5
2008	1	2,5							1	2,5
2010					1	2,5			1	2,5
2011			1	2,5			1	2,5	2	5
2013					4	10	1	2,5	5	12,5
2014			2	5	1	2,5			3	7,5
2015					2	5			2	5
2016			1	2,5	2	5			3	7,5
2017			1	2,5	4	10	1	2,5	6	15
2018			1	2,5					1	2,5
2019			2	5					2	5
2020					1	2,5	1	2,5	2	5
2021					1	2,5	2	5	3	7,5
2022					1	2,5			1	2,5
Toplam	1	2,5	12	30	21	52,5	6	15	40	100

Tablo 2’ de grldğgnzere felsefe dersi ğretim programı üzerine çalışma yapan tek doktora tezinin 2008 yılında yapıldığı görülmektedir. Toplam araştırma sayısı göz önüne alındığında 2017 yılında 6 (%15) alışmanın, 2013 yılında 5(%12,5) alışmanın 2014, 2016 ve 2021 yıllarında 3’er (%7,5) alışmanın, 1994, 2011, 2015, 2019, 2020 yıllarında 2 (%5) alışmanın ve diğer yıllarda ise 1’er (%2,5) alışmanın yapıldığı görülmektedir. 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2005, 2007, 2009, 2012, 2023 yıllarında ise araştırmanın amacı kapsamında bakıldığında ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. İncelenen lisansüstü tez çalışmalarının üniversitelere göre dağılımı Tablo 3’ te yer almaktadır.

Tablo 3: İncelenen lisansüstü tez çalışmalarının hangi üniversitelerde yapıldığını gösteren dağılımı içeren tablodur.

Üniversiteler	Doktora Tezi		Yüksek Lisans Tezi		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Gazi Üniversitesi	1	7,69	2	15,38	3	23,08
Stc İmam Üniversitesi			1	7,69	1	7,69
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi			1	7,69	1	7,69
Sakarya Üniversitesi			1	7,69	1	7,69
Atatürk Üniversitesi			1	7,69	1	7,69
Süleyman Demirel Üniversitesi			2		2	15,39
Erciyes niversitesi			2	23,08	2	15,39
ukurova Üniversitesi			1	7,69	1	7,69
Cumhuriyet Üniversitesi			1	7,69	1	7,69
Toplam	1	7,69	12	92,31	13	100

Tablo 3’ten de anlaşılacağı üzere Gazi niversitesi 3 (%23.08) alışmanın; Süleyman Demirel niversitelerinde ve Erciyes niversitesinde 2 (%15.39), diğer üniversitelerde ise belirtilen yıllar arasında felsefe dersi ğretim programını inceleyen 1’er (%7.69) araştırmanın yapıldığı ortaya çıkmıştır. İncelenen araştırmaların amaçlarına göre dağılımı Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4: İncelenen çalışmaların amaçlarına göre nasıl bir dağılım gösterdiğini ortaya koyan tablodur.

Amaçlar	f	%
Felsefe dersi ğretim programının ğretmen ve ğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesini amaçlayan alışmalar,	14	28
Cumhuriyetten günümüze uygulanan felsefe dersi ğretim programlarının program geliştirmenin temel öğeleri bağlamında değerlendirilmesini amaçlayan alışmalar,	16	32
Felsefe dersi ğretim programlarının ğretim ilke ve teknikleri kapsamında değerlendirilmesini amaçlayan alışmalar,	10	20
Felsefe dersi ğretim programı ile farklı ders programlarının karşılaştırılmasını amaçlayan alışmalar,	4	8
Farklı felsefe dersi ğretim programlarına uygun hazırlanan ders kitaplarını karşılaştırmayı amaçlayan alışmalar,	3	6
Farklı ülkelerdeki felsefe dersi ğretim programları ile Türkiye’deki felsefe dersi ğretim programının amaç, kazanım ve içerik açısından birbiriyle karşılaştırılmayı amaçlayan alışmalar.	3	6
Toplam	50	100

Tablo 4 bakıldığında incelenen çalışmaların 16’ sının (%32) amaı program geliştirmenin temel öğeleri bağlamında ğretim programını değerlendirmek, 14’ ünün (%28)amaı ğretim programının ğretmen ve ğrenci görüşleri kapsamında değerlendirmeler yapmak, 10’unun (%20) amaı ğretim ilke ve teknikleri kapsamında felsefe dersi

öğretim programının değerlendirmek, 4'ünün (%8) amacı felsefe dersi öğretim programı ile farklı derslerin öğretim programlarını karşılaştırmak, , 3'ünün (%6) amacı ise farklı öğretim programlarıyla yazılmış ders kitaplarını karşılaştırmak ve farklı ülkelerdeki felsefe dersi öğretim programları ile yapılan karşılaştırmalı değerlendirmeler olduğu görülmektedir. Tablo 5' te söz konusu yıllar arasında yapılan felsefe dersi öğretim programını inceleyen çalışmaların hangi öğretim programını incelediğini gösteren dağılım yer almaktadır.

Tablo 5: Felsefe Dersi Öğretim Programlarının incelen araştırmalarda kaç defa ele alındığını gösteren tablodur.

Öğretim Programları	f	%
1924	4	6,25
1935	6	9,37
1950-1957	5	7,81
1976	5	7,81
1985	5	7,81
1993	10	15,62
2009	21	32,81
2018	8	12,5
Toplam	64	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi 2009 yılı öğretim programı 21 (% 32,81) çalışma, 1993 yılı öğretim programı 10 (%15,62) çalışma ve 2018 yılı öğretim programı 8 (%12,5) çalışmayla en fazla incelenen ve üzerine araştırma yapılan programlar olmuştur. İncelenen tezlerin, makalelerin ve kitap bölümlerinin araştırma yöntemlerine göre dağılımı Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Araştırmada incelenen tezlerin, makalelerin ve kitap bölümlerinin araştırma yöntemleri açısından dağılımını gösteren tablodur.

Yöntem	f	%
Nitel	21	52,5
Nicel	3	7,5
Karma	16	40
Toplam	40	100

Tablo 6'da görüldüğü üzere incelenen çalışmalardan 21 (%52,5) tanesinde nitel, 16(%40) tanesinde karma ve 3 (%7,5) tanesinde ise nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Hangi veri toplama araçlarının kullanıldığını ortaya koyan Tablo 7' dir.

Tablo 7: İncelenen çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımını gösteren tablodur.

Veri Toplama Araçları	f	%
Görüşme	8	19,05
Anket	7	16,66
Doküman Analizi	12	28,57
Tarama	4	9,52
İçerik Analizi	5	11,90
Betimsel	6	14,30
Toplam	42	100

Tablo 7' ye bakıldığında incelenen çalışmalarda veri toplama aracı olarak 12 (%28,57) tanesinde doküman analizi en fazla, 8 (%19,05) tanesinde görüşme, 7(%16,66) tanesinde ise anket yönteminin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen çalışmaların örneklem/çalışma gruplarına göre dağılımı Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: İncelenen çalışmaların örneklem / çalışma gruplarına göre dağılımını gösteren tablodur.

Araştırmaların Çalışma Grupları	f	%
Felsefe Dersi Öğretmenleri	13	56,52
10. Sınıf Öğrencileri	3	13,04
11.Sınıf Öğrencileri	3	13,04
12.Sınıf Öğrencileri	4	17,40
Toplam	23	100

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya tabi tutulan çalışmalardan 13 (56,52) tanesinde örneklem/çalışma grubunun en fazla felsefe öğretmenlerinden seçildiği gözler önüne serilmiştir. İncelenen araştırmaların örneklem büyüklüklerine göre nasıl bir dağılımı olduğu Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: İncelenen çalışmaların örneklem büyüklüklerine göre dağılımını gösteren tablodur.

Çalışmaların Örneklem Aralığı	f	%
1-100	6	46,15
101-500	5	38,46
501-1000	2	15,39
Toplam	13	100

İncelenen çalışmaların örneklem büyüklüklerini yansıtan Tablo 9' a göre 1-100 arasında kişinin seçildiği örneklem ile değerlendirme yapan 6 (46,15) çalışma, 101-500 kişinin seçildiği örneklem ile değerlendirme yapan 5 (38,46) çalışma olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen araştırmaların veri analiz yöntemlerine göre dağılımını gösteren Tablo 10' dur.

Tablo 10: İncelenen çalışmaların veri analiz yöntemleri/istatistiksel testlere dair dağılımlarını gösteren tablodur.

Çalışmaların Veri Analizi Yöntemleri	f	%
Betimsel Analiz	10	38,46
İçerik Analizi	10	38,46
t-testi	2	7,70
Tek Yönlü Varyans Analizi	2	7,70
Kruskal Wallis H testi	1	3,84
Mann Whitney U testi	1	3,84
Toplam	26	100

Araştırmaya tabi tutulan araştırmaların veri analiz yöntemleri/istatistiksel testlere göre dağılımını gösteren Tablo 10'a göre en fazla 10'arında (38,46) betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. 2'serinde de (7,70) t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Diğer testlerin ise 1'er (3,84) kere çalışmalarda kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda; 1994 ve 2023 yılları arasında yapılan çalışmalarda 1 (%2,5) doktora tezi, 12 (%30) yüksek lisans tezi, 21 (%52,5) makale ve 6 (%15) kitap bölümü çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Bu verilere göre en fazla makale yazılmış en az ise kitap bölümü yazılmıştır. Tezlerin dağılımı ise Yatık ve Güven (2020)'in çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Çalışmada; felsefe dersi öğretim programını konu alan yüksek lisans tezlerinin ve araştırma makalelerinin olduğu fakat doktora çalışmalarının yetersiz olduğu fikri Yatık & Güven (2020)'in yaptığı çalışmanın sonucu ile aynı olduğu görülmüştür.

Bu durumda da araştırmacılara 2020'den 2023'e kadar taranan tezlerden hiçbirinin kendine felsefe dersi öğretim programını konu edinmediğini göstermektedir. Tablo 2'ye bakıldığında söz konusu alanı konu edinen tek doktora çalışmasının 2008 yılında yapıldığı görülmektedir.

Toplam çalışma sayısına bakıldığında 2017 yılında 6 (%15) çalışmanın, 2013 yılında 5(%12,5) çalışmanın yapıldığı Tablo 2'de görülmektedir. Felsefe programı ile ilgili çalışma yapılan diğer yıllarda dengeli bir dağılım hakimdir. 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2005, 2007, 2009, 2012, 2023 yılları hariç çünkü bu yıllarında araştırmanın amacı kapsamında bakıldığında ilgili çalışmalara rastlanmamıştır.

Felsefe öğretim programları üzerine yapılan tez çalışmaları en fazla Gazi Üniversitesi'nde yapılmıştır. Bu duruma üniversitede "Felsefe Grubu Öğretmenliği" bölümünün var olmasını sebep olarak gösterebiliriz. Fakat bu da bize aynı bölümü üniversitesi bünyesinde barındıran eğitim kurumlarının felsefe öğretim programları üzerine yapılan tez çalışmaları konusunda eksik kalabileceğini göstermektedir.

Tablo 4 bakıldığında incelenen çalışmaların 14' ünün (%28) amacı öğretim programının öğretmen ve öğrenci görüşleri kapsamında değerlendirmeler yaptığı gözler önüne serilmiştir. Bu veri araştırmacılara programlar üzerine yapılan çalışmaların önemli bir çoğunluğunun "görüş" değerlendirmesi araştırmaları olduğunu gösterir. Ayrıca araştırmaya tabi tutulan çalışmalardan Tablo 8' e göre 13 (56,52) tanesinde örneklem/çalışma grubunun en fazla felsefe öğretmenlerinden seçildiği gözler önüne serilmiştir. Öğrenci görüşlerine çok az yer verilmesi dikkat çekici bir noktadır.

Tablo 7' ye bakıldığında incelenen çalışmalarda veri toplama aracı olarak 12 (%28,57) tanesinde doküman analizi en fazla, 8 (%19,05) tanesinde görüşme, 7(%16,66) tanesinde ise anket yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum araştırmaya konu olan ve araştırma yapılan alanın sosyal bilimler gibi nitel araştırmaların daha fazla kullanıldığı bir alan olduğu için ortaya çıkmış olabilir.

Söz gelimi araştırmanın sonucunda ele alınan araştırmalar istatistiksel verilerden de anlaşılacağı üzere incelenen değişkenler bağlamında dengeli bir dağılım göstermemiştir. Bu da araştırmacılara "felsefe dersi öğretim programı" üzerine yapılan çalışmaların çok yönlü olmadığını göstermiştir. Makale çalışmalarının çok olması, doküman analizinin fazla kullanılması, öğretmen görüşlerine ağırlık verilmesi gibi ulaşılan sonuçlar bu duruma örnek gösterilebilir.

Felsefe dersi öğretim programlarını çeşitli değişkenler açısından incelemek isteyenler için ve ayrıca yeni yazılacak felsefe dersi öğretim programı için öneriler şu şekildedir:

- ✓ Ülkemiz ve diğer ülkelerin felsefe dersi öğretim programlarını karşılaştırmalı olarak değerlendiren çalışmaların yapılması önerilir. Çünkü küresel bir dünyada yaşıyoruz ve diğer ülkelerin eğitim verme şekillerini görmek gelişmemiz açısından önem arz etmektedir.
- ✓ Son felsefe dersi öğretim programında yer alan değerlerin ders kitaplarına nasıl yansıdığına ortaya çıkarılması öğrencilere değerleri öğretmek açısından önemlidir.
- ✓ Araştırmalarda öğretmen veya öğrenci görüşlerine yer verilmek istendiğinde her iki kişi grubuna da yer verilmelidir. Öğrenciler göz ardı edilmemelidir.
- ✓ Eğitim ve öğretimdeki yeniliklere uygun olarak yenilen felsefe dersi öğretim programlarının okullarda uygulamalarındaki eksik yönlerin görülmesi ve giderilmesi için daha fazla lisansüstü tezlerin yapılması önerilmektedir.
- ✓ Araştırmalarda kullanılan yöntemlerin çeşitlendirilmesi çalışmanın sonucunda bir öneri olarak ortaya çıkmıştır.
- ✓ Konu ile ilgili kitap bölümlerinin yazılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akça, S. (2021). “2010-2017 Yılları Arasındaki Üniversiteye Giriş Sınav Sorularının 2009 Felsefe Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, (Ed. Ekrem Ziya Duman & Faruk Manav), Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları, ss. 27-34, Pegem, Ankara.

Altaş, N. (2003). “Felsefenin Temel Soruları Bağlamında Ortaöğretimde Felsefe Öğretimi Ve Din Kültürüahlak Bilgisi Öğretimi İlişkisi (Öğretim Programları Ve Ders Kitapları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme)”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 44(1):227-270.

Arıcı, S. (2021). “Türkiye Ve İspanya Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”,(Ed. Ekrem Ziya Duman & Faruk Manav), Felsefe Grubu Eğitimi Araştırmaları, Pegem, Ankara.

Arpaçay, M. M. (1999). “Liselerimizde Felsefe Dersinin Müfredatı Üzerine Bir İnceleme- Cumhuriyet Dönemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Aydın, A. K., & Çıtak, E. (2017). “2009 Felsefe Öğretim Programının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi”, Dört Öge(11):67-90.

Bahadır, S., & Berkant, H. G. (2021). “Evaluation Of The 11th Grade Philosophy Curriculum İn Terms Of Its Suitability To Critical Thinking[11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Eleştirel Düşünmeye Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi]”, Eğitim Yansımaları, 5(2):58 - 72.

Bayrak, İ., & Duruhan, K. (2013). “2009 Yılında Hazırlanan Felsefe Öğretim Programına İlişkin Felsefe Öğretmenlerinin Görüşleri (Sivas İli Örneği)”, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(1).

Beydoğan, H. Ö., Cihan, M., & Taşdemir, A. (2006). “Lise Felsefe Öğretim Programının Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2):17-37.

Biçer, B. (2010). “Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Okulları İle Amerikan Kolejlerinde Felsefe Grubu Derslerinin Öğretimi (1839-1922)”, Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/ Journal Of World Of Turks, 2(3):195-211.

Biçer, B. (2013). “Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı ve Ygs (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) Sorularının Karşılaştırmalı Analizi”, The Journal Of Academic Social Science Studies, 6(5):59-70.

Biçer, B. (2013). “Öğretmen Görüşlerine Göre Felsefe Öğretim Programı Ve Uygulama Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar”, Akademik Bakış Dergisi(38):1-18.

Biçer, B. (2017). “Etik Ve Estetik Değer Kazanımlarının Felsefe Dersi Öğretim Materyalleri Ve Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(1):87 - 96.

Biçer, B. (2022). “Talim Ve Terbiye Kurulu Kararlarının 80 Yılında Felsefe Ve Felsefe Eğitimi”, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(2):26-47.

Bülbül, M. (2018). “2009 Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı İle 2017 Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programının İçeriksel Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem, Ankara.

Cevizci, A. (2011). Felsefe Sözlüğü, Say, İstanbul

Cicioğlu, H. (1985). “Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi”, Eğitim Ve Bilim(55):16-22.

Çalkap, M. (2019). “Ortaöğretim 10. Ve 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Rize-Artvin-Trabzon Örneği)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Çifçi, O. Z., & Ovacık, Z. (2015). “Cumhuriyet Dönemi Lise Felsefe Müfredatlarında Din Algısı Ve İdeolojik Arka Plan”, Mütfeffkir, 2(4):329-341.

Çıtak, E. (2016). “Cumhuriyet Dönemi Felsefe Öğretim Programlarının Program Geliştirmenin Temel Öğeleri Kapsamında Değerlendirilmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demir, Ş. (2001). “Felsefe Grubu Öğretmenlerinin Programa İlişkin Görüş Ve Düşünceleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Demircioğlu, A., & Duman, E. Z. (2013). “1935 Ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması”, Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(2):271-277.

Dombaycı, M. A. (2002). “Ortaöğretimde Öğretim, İlke, Yöntem Ve Teknikler Açısından Felsefe Öğretimi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dombaycı, M. A. (2008). “Türkiye’de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dombaycı, M. A. (2013). “Felsefe İçin Öğretim Programı & Öğretim Programı İçin Felsefe”, (Ed. B. Çotuksöken, & H. Tepe), Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi, ss.135-160,Tfk, Ankara.

Dombaycı, M. A. (2014). “A Study Into Philosophical Anthropology Of The Teaching Of Philosophy In Turkey”, The Anthropologist, 18(2):315-324.

Durakoğlu, A. (2017). “Türkiye Ve İtalya Ortaöğretim Kurumları Felsefe Öğretim Programının Karşılaştırılması”, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(1):1-15.

Durdukoca, Ş. F. (2011). “Yeni Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Malatya İli Örneği)”, I. Uluslararası Eğitim Programları Ve Öğretim Kongresi Özet Kitabı, 201-203.

Erten, S. (2017). “Ortaöğretim 11.Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kayseri İli Örneği)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Gökkaya, A. (2011). “Ortaöğretimde Felsefe İle Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatlarının Sosyolojik Perspektiften Analizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Kafadar, O. (1994). “Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi Ve Tarihi Gelişimi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27(1):279-288.

Kafadar, O. (1994). “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi- Felsefe Programlarında Amaçlar Ve Muhteva”, Eğitim Bilimleri Dergisi, 691-718.

Kızıltan, Ö. (2014). “Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Felsefe Dersi Programlarının Amaçları Çerçevesinde Felsefe Anlayışlarının İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kızıltan, Ö. (2020). “Felsefe Öğretiminin Tarihçesi Ve Uygulanan Felsefe Dersi Öğretim Programlarının Yapısı”(Ed. Faruk Manav), Ana Hatlarıyla Ortaöğretimde Felsefe Grubu Öğretimi, ss. 17-52, Pegem, Ankara.

Koçer, H. (2019). “2018 Felsefe Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi Adana Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Manav, F. (2015). “Cumhuriyetten Günümüze Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programlarında Türk Düşüncesi Ve 2009 Programına Yeni Bir Ünite Önerisi Olarak Türk Düşüncesi”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi(19):173-180.

- Manav, F. (2016). “Felsefe Ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programları Üzerine: Değer-Duyuşsal Alan Kazanımı-Değerler Eğitimi İlişkisi”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36(1).
- Manav, F. (2017). “Ortaöğretim Felsefe Dersi 2017 Yılı Öğretim Programının 10.Sınıf Düzeyinin Değerlendirilmesi”, (Ed.,E. Hamarta, C. Arslan, S. Çiftçi, O. Köksal, & A. N. Çoklar), Eğitim Araştırmaları 2017, ss. 126-133, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Meb. (2018). Ortaöğretim Felsefe Dersi (10 Ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mengüşoğlu, T. (1975). “Lise Felsefe Müfredat Programı Hakkında Düşünceler”, Felsefe Arkivi(19).
- Oktay, A. S., & Şakar, Ö. (2014). “Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(9):103-116.
- Özçelik, D. A. (2014). Eğitim Programları Ve Öğretim, Pegem, Ankara.
- Şakar, Ö. (2014). “Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programları Ve 2009 Yılı Programı- Nın Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Isparta Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ünsal, S. (2016). “Orta Öğretim Felsefe Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri: Kazanımlar, Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8):3171-3192.
- Ünsal, S., & Korkmaz, F. (2017). “Felsefe Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Farklı Taksonomiler Bağlamında İncelenmesi”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(2):948-967.
- Varış, F. (1996). Temel Kavramlar Ve Tanımlar. Eğitimde Program Geliştirme, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara.
- Yalçın, M. (2004). “Ortaöğretim Kurumlarından Felsefe Grubu Derslerinin Öğretimi Ve Sorunları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yatık, A., & Güven, S. (2020). “Felsefe Dersi Öğretim Programıyla İlgili Araştırmaların İncelenmesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal Of International Social Research, 13(75):499-509.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin, Ankara.